

ють програми обміну у сфері освіти, наприклад, програма стипендій Фулбрайта з 1946 р. У рамках цієї програми на навчання до Сполучених Штатів приїхали близько 250 тис. іноземних студентів з 185 країн, а програма стипендій Гілмана з 2000 р. дозволила 2200 американським студентам навчатися за кордоном. Таким чином, США позитивно впливають на свій людський капітал. У цій країні прийнято спеціальні закони, що полегшують отримання постійних віз ученими та інженерами, котрі закінчили навчання в США. У результаті на початок XXI ст. кожен третій доктор наук, що працює в промисловості, народився і виріс за межами США. Навіть в органах федерального уряду частка вчених-іноземців досягла 16 % від загальної кількості докторів наук, в органах місцевої влади і штатів – 19 %.

Тенденція всеохоплюючої глобалізації стимулює трудовий потенціал до найбільш ефективного його використання в межах світового господарства. Ми бачимо, що на початку XXI ст. світовий ринок праці переживає суттєві трансформаційні процеси, природа та зміст яких розкриваються у змінах масштабів міжнародного міграційного руху населення, дефіциті робочої сили в промислово розвинутих країнах, у зростанні мобільності робочої сили з інтенсифікацією процесів міжкраїнових переміщень людського ресурсу в межах світового господарства. Сьогодні розвиток економіки знань висуває науково-технічні ресурси на передові рубежі і підвищує попит на висококваліфіковану робочу силу. Географічними центрами імміграції є традиційно найбільш розвинуті в економічному відношенні країни, проте значні потоки робочої сили спряймовані також в деякі нафтовидобувні країни.

Зазначені процеси мають масштабний характер і постійно розвиваються. Тому сьогодні міжнародний міграційний рух робочої сили є об'єктом підвищеної уваги з боку держав, міжнародних організацій та вчених. Роль останніх, стосовно до України, особливо важлива, тому що нинішній стан участі України у міжнародній міграції робочої сили має досить значний негативний вплив на соціально-економічний розвиток держави. Внаслідок цього необхідні подальші дослідження зазначених процесів.

Бібліографічні посилання і примітки

1. С. В. Мочерний. Світове господарство в умовах глобалізації / С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, С. В. Фомішин: монографія. – К.: Ніка-Центр, 2006. – 200 с.
2. Світова економіка: підручник/А. С. Філіпенко, В. С. Будкін, О. І. Рогаць та ін. – К.: Либідь, 2007. – 640 с.
3. Henning K. The Essence of the New Economy / K. Henning. – Kiev, June, 2001.

Надійшла до редколегії 3.02.2010.

УДК 338.242:316.72

О. Б. Лобко

*Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»*

РОЗВИТОК КУЛЬТУРНОЇ СКЛАДОВОЇ У СУЧАСНОМУ ІНСТИТУТІ ВЛАСНОСТІ

Висвітлено теоретичні аспекти ролі та значення культури у розвитку інституту власності. Культура бере участь у формуванні сильної і розвинутої особистості,

а відносини власності розвивають соціально-культурні риси особистості, систему її цінностей, знань, правової свідомості тощо. Виникає необхідність дослідження організаційної культури у сучасних підприємствах. У процесі розвитку суспільства корпоративна культура формує умови, що спонукають людину до творчої й наукової діяльності в організаціях.

Ключові слова: організаційна культура, власність, інститут власності.

Освещены теоретические аспекты роли и значения культуры в развитии института собственности. Культура принимает непосредственное участие в формировании сильной и развитой личности, систему ее ценностей, знаний, правового сознания. Возникает необходимость исследования организационной культуры в современных предприятиях. В процессе развития общества корпоративная культура формирует условия, которые побуждают человека к творческой и научной деятельности в организациях.

Ключевые слова: организационная культура, собственность, институт собственности.

The article covers the theoretical aspects of the role and importance of culture in development of the institution of ownership. Culture takes part in the formation of a strong and developed personality, and property relations develop social-cultural characteristics of personality, its system of values, knowledge, legal awareness etc. There is need for study of organizational culture in modern enterprises. In the development of corporate culture society creates conditions that motivate a person for the creative and scientific activities in organizations.

Key words: organization culture, ownership, institute of ownership.

На сучасні дослідження суспільних відносин в економічній системі впливають різні наукові парадигми, які, крім суто економічних методів пізнання, застосовують методіку природничих, прикладних та гуманітарних наук. Провідну роль відіграють погляди, орієнтовані на визнання ролі культурних чинників розвитку. Застосування культурологічного підходу в економічній науці може стати ефективним і дати можливість впровадити досвід розвинених суспільств, дозволяючи вирішувати прикладні проблеми, формуючи інститути і конкурентні переваги у міжорганізаційних відносинах.

Особистість знаходиться у центрі дослідження культурних дисциплін і є основним суб'єктом господарської діяльності. Індивід є своєрідним відображенням природи та історії суспільства, а в його потенціалі зосереджуються досягнення попередніх поколінь, універсальність та унікальність людського роду, всесвітній мінімум та максимум, що досягається за допомогою індивідуального і культурного збагачення [1, с. 6–10]. Людина є рушійною силою у діяльності як окремої організації, так і держави в цілому. Вона бере безпосередню участь у становленні культури в інституті власності.

Дослідження основних аспектів культури розглядаються у працях зарубіжних вчених, а саме: Г. Гегеля, М. Вебера, К. Маркса, А. Тофлера, В. Ойкена, Дж. Гелбрейта, Р. Уотермана, Т. Веблена, Дж. Коммонса, У. Мітчелла, Д. Норта, Р. Коуза, А. Алчіян, М. Демсетца, Дж. Уолліса, А. Сена. Проблеми сутності організаційної культури висвітлюються в роботах російських вчених С. Аукціонека, А. Іванова, В. Іноземцева, Р. Капелюшнікова, О. Пригожина, В. Тамбовцева, А. Шастітко та українських: С. Архієреєва, В. Геєця, В. Дементьєва, І. Лукінова, Г. Тарасенко, М. Чумаченка, А. Чухна, Ю. Яковця. Роль культури у становленні відносин власності досліджували такі українські вчені, як: Г. Хаєт, І. Мажура, О. Медведєв, Г. Скудар. Праці Н. Зубревої, В. Матвієнка, Ж. Малахової, О. Скідіної, Л. Хижняк присвячено вивченню соціокультурних аспектів організаційної культури і виражають соціально орієнтовані трансформаційні процеси в організації. Виникає необхідність дослідження місця і ролі культури у сучасних підприємствах і відносинах власності, враховуючи те, що у сус-

пільстві відбувається стихійне становлення організаційної культури у фірмах постіндустріального періоду.

Мета статті – розкрити і дослідити загальні риси культури в цілому і організаційної культури зокрема, розкрити її роль у становленні інституту власності в Україні.

Формування сучасного інституту власності під час трансформаційних суспільних процесів – це складний процес, який не обмежує реформування правових відносин привласнення, а включає зміни в реальному способі володіння і використання індивідом різноманітних цінностей [3, с. 330]. Приватизація державної власності в Україні не відповідала завданням, що ставились перед нею і не сприяла формуванню соціально орієнтованої ринкової економіки, в якій повноцінно розкриваються зміст та форми інституту власності. Сутність інституту власності розкривається через форми і оцінюються, наскільки вони забезпечують власнику можливість повного використання його власних ресурсів (матеріальних і духовних). Кожна форма власності стимулює економічну активність індивідів, створює певну організаційну культуру та розширює можливості подальшої діяльності [5, с. 184].

Поняття власності є відображенням відносин, що склалися між індивідом та групою, з одного боку, та індивідом і матеріальним об'єктом, – з іншого. Дж. Локк розглядав власність не тільки як засіб для життя, а й пов'язував з нею проблему становлення особистості як такої. Він вважав, що охорона власності – це є основна мета об'єднання людей в державу і створення уряду [2]. Форми відносин власності визначають характер сучасної економіки і реалізуються у ринкових відносинах. У формуванні сучасних відносин власності не останню роль відіграє особиста та господарська зацікавленість, економічна воля і ринковий інтерес.

Поглиблені знання про економічний зміст категорії власності повинні змінюватися у напрямку осмислення і розуміння реальних форм її прояву в процесі виробничої діяльності. Інститут власності складається з матеріального виробництва та нематеріального виробництва (інтелектуальні та інформаційні об'єкти) [8, с. 52]. У постіндустріальному суспільстві відносини власності виходять за межі сфери матеріального виробництва, віддаючи перевагу нематеріальному, формуються на рівні духовному, культурному і з урахуванням людських цінностей. Людина має можливість реалізувати себе як приватний власник, носій приватних інтересів і активний учасник соціально-економічних відносин. Перехідні процеси у суспільстві посилили вплив людських факторів (людський, фізичний, соціальний та інтелектуальний капітал), які набувають першорядного значення у розвитку економічної сутності власності.

У сучасному суспільстві важливим є не тільки чітке виділення та функціонування у пострадянському просторі окремих форм власності, а й створення та підтримка різних форм власності у певній структурній гармонії. Різноманітні сучасні потреби у суспільстві можуть бути повною мірою задоволені лише на основі всієї сукупності форм власності. Економічний механізм поєднує взаємозалежні форми власності. Питання місця і ролі кожної форми власності знаходить своє вирішення у найкращому сполученні різних форм власності, що відповідає вимогам економіки [6, с. 279–286].

Приватна форма власності «зарекомендувала» себе як достатньо ефективний інструмент вирішення багатьох проблем, зокрема ліквідації дефіциту товарів та послуг. У трансформаційний період відсутня адекватна соціальна відповідальність приватних власників. Право приватної власності зобов'язує власника налагодити ефективне виробництво товарів, здатних бути конкурентоспроможними на ринках, і забезпечувати зайнятість населення з оплатою на рівні, який забезпечить достатній рівень для подальшого відтворення та збільшення добробуту працюючого населення [7, с. 54–58].

На сьогоднішній день стратегія розвитку держави повинна оптимально співвідносити різні форми власності та їх оптимальну секторальну структуру.

Останні двадцять років трансформаційних процесів інституту власності в Україні показують, що немає іншого шляху, крім того, як формувати і розвивати такі відносини, які б максимально враховували досвід держав, що сьогодні мають соціальну і цивілізовану ринкову економіку. А. Гриценко пропонує забезпечити інституційні умови розвитку всіх форм власності, які будуть функціонувати і взаємодіяти на принципах рівності. Це сформує їх оптимальні пропорції і забезпечить ефект у процесі їхньої взаємодії [3, с. 299].

В Україні поряд з державною формою власності чинне місце поступово став займати малий бізнес. Він став партнером та своєрідним помічником великих підприємств. Малий бізнес є більш ефективним у наданні послуг та проведенні робіт, які виявляються не ефективними для великих підприємств. Зростання ефективності корпоративної власності в Україні на сьогоднішній день має такі перешкоди: неприйняття вітчизняними підприємствами світового досвіду корпоративного управління, заснованого на якісно нових культурних взаєминах між суб'єктами; відсутність орієнтації вітчизняних корпорацій на соціальну функціональність; акціонерний капітал не є основним джерелом зростання вітчизняного фондового ринку; структура акціонерного капіталу вітчизняних підприємств завдяки тісному переплетінню інтересів керівників товариств і власників великих пакетів акцій орієнтована не на зростання капіталізації, а на збереження існуючих взаємин; відсутність законодавства в корпоративній сфері, що спрямоване на захист корпоративної власності [4].

Інститут власності виховує в особистості відчуття важливості у суспільстві. Для повноцінної реалізації індивіда, його творчої діяльності, соціального розвитку необхідно формувати і досягати високої суспільної культури. Крім того, слід мати можливість для того, щоб стати власником і реалізувати себе в корпоративній діяльності. Не завжди створюються умови для здобуття і реалізації власності, а держава не сприяє її розвитку і підтримки. Для вдосконалення умов корпоративної власності необхідно здійснити такі заходи: наблизити українське законодавство у сфері корпоративного управління до міжнародних стандартів, у тому числі застосувати норми регулювання відповідальності керівників товариств, які діють у власних інтересах, а не в інтересах товариств; проведення детального аналізу прав корпоративної власності; формування оптимальної структури власності та реформування інвестиційної політики.

Для побудови оптимальної структури власності в Україні необхідно визначити оптимальні показники монополізації економіки. Для отримання оптимальної структури власності необхідно враховувати такі показники: форми власності та її структуру за галузями, формами усупільнення капіталу; співвідношення тіньового сектора та легального в галузевому розрізі та ін.

У різних формах власності можна виділити різний вплив культури на діяльність окремої організації. Розглянемо особливості сутнісного прояву культури у різних формах власності.

1. Культура у приватній формі власності об'єднує трудовий потенціал, соціальний та інтелектуальний капітал. У приватній формі власності переважає високий рівень мотивації і власної зацікавленості власника у результатах. Власник повною мірою відповідає за свої вчинки і діє згідно із сімейними традиціями, звичаями та релігійними поглядами, що склалися роками. Переваги приватної форми власності визначають пріоритетну роль окремого індивіда, проявляючись у його більш розкутих діях, створенні економічної основи для подальшого розвитку, а також в демократизації громадсько-правових і політичних відносин та інститутів.

2. Роль культури у підприємствах з акціонерною формою власності. Основною особливістю вважається визнання працівника як колективного власника, що

має можливість впливати на керівництво фірми. В акціонерних товариствах необхідно розглядати культуру як частину загального процесу зростання компанії та визначення рівня її конкурентоспроможності. У господарських товариствах культурний внесок персоналу вважається найбільшою власністю, що допомагає сформувати менталітет робітника як економічно активного працівника і зацікавленого акціонера. У великих організаціях існує цілий набір правил, норм, принципів, ритуалів, яких дотримуються всі члени корпорацій. Корпоративна власність складається не просто з дрібних власників-акціонерів, це специфічна сукупність людей, які є носіями культури. Керівники акціонерних товариств повинні забезпечувати умови для поступового впровадження норм та правил організаційної культури, спонукати працівників брати участь в управлінні власністю.

3. Фактор культури у державній формі власності впливає на гармонійний розвиток продуктивних сил і досягнення соціально-економічної рівноваги у формах організації. Держава бере безпосередню участь у становленні і регулюванні правил поведінки у суспільстві, а як власник створює умови для формування і розвитку інститутів для участі в управлінні власністю.

Під час доіндустріального та індустріального розвитку у суспільстві першочерговим було матеріальне виробництво, у постіндустріальному – головна роль відводиться духовній сфері, освіті, культурі, науці, соціально-орієнтованим галузям. У постіндустріальному суспільстві високу цінність відіграють не постійно обмежені ресурси, а інформаційні та інтелектуальні технології. Володіння знаннями та інформацією звільняє індивіда від економічної експлуатації на користь розвитку вільної особистості. Теорія постіндустріального суспільства спирається на стан суспільно-економічного розвитку, вплив технологічного процесу та модифікацію відносин власності. Технологічний фактор розвитку впливає на якісний перехід суспільства до постіндустріальної формації, що прискорює НТП, який забезпечує високу продуктивність у матеріальному виробництві і відособлення працівників від важкої праці. Культура бере участь у формуванні сильної і розвиненої особистості, а відносини власності розвивають соціально-культурні риси особистості, систему її цінностей, знань, правової свідомості тощо.

Список використаних джерел

1. Благодетева-Вовк С. Л. Про використання культурологічної парадигми в економічній науці / С. Л. Благодетева-Вовк // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 12 (90). – С. 6–10.
2. Ганс-Герман Хоппе. Собственность классиков: Дж. Локк / Ганс-Герман Хоппе // Отечественные записки. – 2004. – № 6 (20) // <http://www.strana-oz.ru/?ozid=21&oznumber=63>
3. Гриценко А. А. Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований / под ред. д-ра экон. наук А. А. Гриценко. – Х.: Форт, 2008. – 928 с.
4. Данилишин Б. Економіка України: життя після кризи? / Б. Данилишин // Дзеркало тижня, 2009. – № 1 (729).
5. Матвеев С. О. ° Економічна соціологія / С. О. Матвеев, Л. І. Лясота. – К.: Університетська книга, 2006. – 184 с.
6. Полівчак В. С. Розвиток комерційного бізнесу і реформування відносин власності в Україні / В. С. Полівчак // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2006. – Вип. 16.7. – С. 279–286.
7. Потапчук Г. Ю. Реформування відносин власності в контексті пошуку нових економічних орієнтирів України / Г. Ю. Потапчук // Економіка і держава, 2009. – № 4. – С. 54–58.
8. Гриценко А. А. Теорія власності / А. А. Гриценко. – К.: Лого. – 2000 – 279 с.
9. Хижняк Л. М. Перетворення організацій в умовах соціально-економічних змін / Л. М. Хижняк. – Х.: Основа, 1999. – 270 с.

Надійшла до редколегії 21.01.2010.